

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Қурбонзода Рудобаи Исмоил дар мавзуи «Ономастикаи «Таърихи Бухоро»-и Наршахӣ (ҷанбаи сохторию маъноӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020502– Забони тоҷикӣ) пешниҳод мегардад.

Шуруъ аз нимаи дуҷуми асри гузашта дар забоншиносии тоҷик бар мабнои осори хаттии классикӣ, аз ҷумла таърихномаҳо омӯхтани вижагӣҳои сохторию забони адабии тоҷикӣ оғоз гардида, дар замони Истиқлол ин анъана вусъат ёфт. Мубрамии ин қабил мавзӯҳо пеш аз ҳама дар он аст, ки таҳқиқи хусусиятҳои забонии осори таърихӣ имкон медиҳад, то манзараи умумии инкишофи забони адабии тоҷикӣ дар марҳилаҳои гузашта ба таври мушаххас омӯхта шавад. Дар қатори таърихномаҳои нодири миллӣ забони «Таърихи Бухоро»-и Наршахӣ низ аз ҷиҳатҳои гуногун мавриди пажӯҳиш қарор гирифтааст. Аммо то ҳол оид ба ономастикаи асари мазкур таълифоти алоҳидаи монографияе рӯйи қор наомадааст. Пас диссертатсияи Қурбонзода Рудобаи Исмоил таҳти унвони «Ономастикаи «Таърихи Бухоро»-и Наршахӣ (ҷанбаи сохторию маъноӣ)» нахустин таҳқиқоти фароғири лингвистӣ дар масири номшиносӣ маҳсуб меёбад.

Забоншиносон оид ба номҳо ва шаклҳои гуногуни онҳо назарсанҷӣ анҷом медиҳанд ва маънои ҳар як номро бо таҳлили таркиб, манбаъҳо ва таърихии он муайян мекунанд. Бояд қайд кард, ки номҳо ба муҳити иҷтимоӣ ва таърихии замон вобастаанд ва онҳо метавонанд дар натиҷаи тағйироти сиёсӣ фарҳангӣ, муошират бо дигар фарҳангҳо ва ё ҳатто таъсири забонҳои дигар ба шаклҳои гуногун табдил ёбанд. Дар шинохти шаклу мазмуни воқеии номвожаҳои давраҳои гузаштаи таърихӣ ягона сарчашмаи далели қавӣ буда, ин осори хаттӣ маҳсуб меёбад, зеро матн василаи асосии сабти забон аст.

Аз ҷониби дигар, номҳо ҷузъи муҳим ва омили рушду ташаккули таркиби луғавӣ ва ҳазинаи асосии забон маҳсуб ёфта, инъикоскунандаи номи ашхос (антропонимия), номҳои ҷуғрофӣ (топонимия), номҳои мансуб ба об (гидронимия), номи қавму этносҳо (этнонимия), номи китобҳо, дасткорӣҳо, дастгоҳҳои ноширӣ ва ғ. (хрематонимия) мебошанд.

Қобили зикр аст, ки зарурати интихоби мавзӯ дар навбати аввал таваҷҷуҳи моро ба таърихи ташаккули номҳои асар, ки дар рушд ва ғанӣ

гардонидани хазинаи забон боис бигардад, аз ҷониби дигар, барои дарёфти маълумоти арзишманди таърихӣ дар шинохти расму анъанаҳои миллӣ аз нуқтаи назари таърихию забоншиносӣ, махсусан, номшиносии тоҷик ба худ ҷалб намуд.

Аз мутолиаи автореферат бармеояд, ки номгӯи ихтисораҳо, мукаддима, се боб, фаслҳо, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, феҳристи адабиёти истифодашуда ва замима иборат аст.

Боби аввал, ки «Таърихи Бухоро» ва омӯзиши назариявии ономастикаи он» ном дорад, аз ду фасл иборат мебошад. Дар фасли аввали ин боб бар асоси сарчашмаҳои илмӣ оид ба «Таърихи Бухоро» ва таърихи тарҷумаи он маълумот дода, таъкид мегардад, ки дар адабиёти форсии тоҷикӣ ахбори таърихиву адабии мустанад мақоми хоса доштааст.

Довталаби дараҷаи илмӣ дар фасли дуюми боби аввал, ки «Чандомади маводи ономастикаи асар» унвон дорад, масъалаи амиқ ва дуруст номгузорӣ, маънои номҳо ва таъсири онҳо ба ҷомеа, фарҳанг ва таърихро дар меҳвари пажӯиши хеш қарор дода, бо таъкид ба назарияҳои муносири лингвистӣ маводи таърихномаро ба риштаи таҳқиқ кашидааст. Таснифоти антропонимия (номҳои ашхос)-и асар баҳси зерфасли якуми фасли дуюм қарор гирифтааст. Дар ин зерфасл муаллиф ба хулосае меояд, ки луғоти антропонимӣ нисбат ба луғоти топонимӣ дар асар бартарӣ дошта, теъдодашон фаровон аст.

Зерфасли сеюми фасли дуюм «Таснифоти номи китобҳо» ном дошта, зикри номи осори гузаштагонро дар бар мегирад. Дар асар аз рӯи қавли диссертант муаллифи «Таърихи Бухоро» – Наршахӣ аз 116 асари диниву таърихӣ ва осори тазкиравӣ ном мебарад.

Дар зерфасли чоруми фасли дуюм «Таснифоти гидронимия» ба роҳ монда шуда, диссертант дар хусуси қорбурди 55 адад лексикаи гидронимӣ (рӯду дарёву чашмаву баҳру уқёнус) барои ҳонанда иттилои дақиқу муътамад медиҳад.

Зерфасли панҷуми фасли дуюм «Таснифоти номҳои омехта» номгузорӣ шуда, диссертант дар он таҳқиқи забонии номи ҷангҳо, номи ҷирмҳои осмонӣ, номи қавму қабилаҳо ва номи хонадони шоҳон, номи адён, номи сураҳо ва номи дарвозахоро таҳлилу баррасӣ намудааст.

Боби дуюм диссертатсия «Таҳлили луғавӣ-маъноӣ ва сохтории топонимия ва антропонимияи «Таърихи Бухоро»» аз ҳашт фасл иборат мебошад, ки онро аз лиҳози пурборӣ шартан метавон боби меҳварии

рисола номид. Дар фасли аввал «Таснифоти сохторӣ-калимасозии топонимия», яке аз таҳлилҳои умдаи он таҳлили луғавӣ-маъноӣ махсуб меёбад, ки тавассути методҳои тасвирӣ (синхронӣ) ва таърихӣ-муқоисавӣ (диахронӣ) сурат мегирад.

Аз мухтавои фасли дуюм «Ойконимия» бармеояд, ки дар он диссертант номи мавзеъҳои аҳолинишини дар асар зикршударо баррасӣ намуда, ба қабатҳои полионимия, комонимия, хоронимия, астионимия ва агоронимия дастабандӣ карда, дар зерфаслҳои алоҳида мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Диссертант дар фасли сеюм «Оронимия» шоҳаи илми топонимия (номгузориҳои ҷойҳо) мебошад, ки бо омӯзиши номҳои кӯҳҳо, теппаҳо, ағбаҳо, дараҳо ва дигар маконҳои табиӣ таҳқиқ шудаанд, ки барои баланд бардоштани ҳофизаи таърихӣ хонандаи имрӯз маълумоти боварибахш медиҳад.

Фасли чорум «Дромонимия ва дигар мавзеъҳои ҷуғрофӣ» нуқтаҳои муҳабиротӣ ва восилаи алоқа таҳлил гардида, номи қалъаҳо ва номи ибодатгоҳҳо шарҳу тавзеҳ шудаанд.

Фасли панҷуми боби дуюм «Агоронимия» унвон дорад, ки зерфасли «Агоронимияи омехта»-ро дар худ муттаҳид мекунад. Дар ин фасл номҳои майдон ва бозорҳои шаҳр баррасӣ шудааст.

Дар фасли шашуми боби дуюм – «Гидронимия» ба таҳқиқи пайдоиш, таърих ва маънои номҳои кӯлҳо, баҳрҳо, ҷӯю ҷӯйборҳо, наҳрҳо, рӯдҳо шарҳу тавзеҳ ва баррасӣ шудаанд, ки аксари онҳо дар қаламрави Мовароуннаҳр ҷой гирифтаанд.

Фасли ҳафтуми боби дуюм «Хусусиятҳои сохторӣ-калимасозии антропонимия» ба таҳқиқи тарзи сохтани номҳои одамон ва омилҳои калимасозӣ, ки дар ташаккул ва дигаркуносии номҳо таъсир мерасонанд, ишора мекунад.

Дар фасли ҳаштуми боби дуюм «Номҳои ифтихорӣ ва лақабҳо» таҳқиқ шудаанд ва муаллиф барҳақ ба хулоса меояд, ки ҳамномӣ боиси тавлиди лақабҳо шудааст.

Боби сеюми диссертатсия «Вижагиҳои луғавӣ-маъноии қабати номҳои омехта дар «Таърихи Бухоро»» шомили чор фаслу чор зерфасл аст. Дар фасли якуми боби сеюм «Хремонимия» фарҳанги моддӣ, монанди номи китобҳо, мақолаҳо, объектҳои фарҳанги моддӣ, дасткориҳои инсон мисли ихтироот, таълифот, силоҳ, асбобҳои мусиқӣ, ҷавохироту кандакорӣ баррасӣ шудаанд.

Фасли дуюми боби сеюм «Этнонимия» ном дошта, таҳқиқ мекунад, ки чӣ гуна номҳои мардуми гуногун ба миён омадаанд, чӣ таъсирҳое бар онҳо расонидаанд ва чӣ гуна ин номҳо бо таърих, фарҳанг ва мавқеи иҷтимоии ҳар як этносҳои мухталиф аз назари забоншиносӣ таҳлил гардидаанд. Дар ин фасл ба масоили этногенези қавму қабоили маскуни Бухоро ишораҳо меравад.

Диссертант дар фасли сеюми боби сеюм «Космонимия» номи аҷроми осмониро шарҳу тафсир намудааст, ки барои шинохти коинот маводи ҷолиб медиҳад.

Фасли чоруми боби сеюм «Номҳои марбут ба шоҳаҳои дигари ономастика» унвон гирифта, дар зерфаслҳои он номи ҷангҳо, номи сураҳо, истилоҳоти марбут ба адён ва номи дарвозаҳо шарҳ ёфта, баррасӣ шудаанд.

Хулосаи автореферати диссертатсия бо забони фасеҳу равон таълиф гардида, диссертант доир ба мавзуи диссертатсия 1 монография ва 8 мақола, аз ҷумла, 4 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и ФР ва КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мунташир намудааст, ки мазмуну мундариҷа ва натиҷаҳои муҳимтарини таҳқиқро инъикос менамоянд. Ҳамчунин, муҳтаво ва масоили бахшҳои диссертатсия дар шакли маърузаҳо дар конференсияҳои илмию назариявии сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Таҳлилу баррасӣ ва натиҷагирии муаллифи диссертатсия аз ҳар ҷиҳат ҷолиби диққат аст.

Дар баробари натиҷаҳои арзишманд ва дастовардҳои назаррас ба эътибор гирифтани баъзе эродҳое, ки дар зер оварда мешаванд, барои беҳтар намудани сифати илмию амалии диссертатсия мусоидат хоҳанд кард:

1. Ба андешаи мо дар сенздаҳ банд вазифагузорӣ намудани «Вазифаҳои таҳқиқ» каме зиёдтар ба назар мерасад. То даҳ банд масъалагузориҳои ин қисмат кифоят мекард.

2. Муҳаққиқ дар автореферат барои мунъакис намудани маводи мавриди таҳқиқ аз диаграммаву гистограммаҳои мухталифшакл (формат) истифода намудааст, ки қобили тавачҷуҳанд. Аммо беҳтар мебуд, агар он маълумотҳоро дар нишондодҳои ҳамсон (формати ягона) ҷой меод.

3. Дар автореферат ҷо-ҷо ғалатҳои техникӣ ва иштибоҳоти имлоӣ ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо ба манфиати кор хоҳад буд.

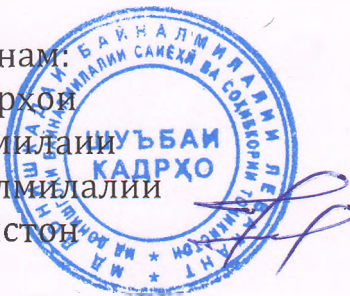
Ҳамин тавр, диссертатсияи Қурбонзода Рудобаи Исмоил дар мавзуи «Ономастикаи «Таърихи Бухоро»-и Наршаҳӣ (чанбаи сохторию маъноӣ)» ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳияи авторефератҳо ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020502-Забони тоҷикӣ) мебошад.

номзади илмҳои филологӣ, сардори шуъбаи
робитаҳои байналмилалӣи Донишқадаи байналмилалӣи
Леваканти Донишгоҳи байналмилалӣи
сайёҳӣ ва соҳибқори Тоҷикистон

Суроға: 735100, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, ноҳияи Фирдавсӣ,
кӯчаи М. Қосимов 11/1
Тел.: (+992) 918-27-69-62
E-mail: gulomov.haidar@mail.ru

Қаландаровичро тасдиқ мекунам:
сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишкадаи байналмилалӣ
Леваканти Донишгоҳи байналмилалӣ
сайёҳӣ ва соҳибқориҳои Тоҷикистон

Суроға: 735147, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
вилояти Хатлон шаҳри Левакент, кӯчаи Рӯдакӣ
(+992 37) 234-88-02, Fax: (+992) 918432053

5